

Shulgun M. E.

Ph.D., Associate Professor,

Taras Shevchenko Kyiv National University

**GENRE DYNAMICS: METHOD OF STUDY
(BASED ON THE «THE CITY DESCRIPTION» BY D. DANILOV)**

Шульгун М. Е.

кандидат філологічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**ЖАНРОВА ДИНАМІКА: МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ
(на матеріалі роману Д. Данилова «Опис міста»)**

The article deals with the methods of the development of professional competence of would-be philologists in the course of «History of World Literature». The genre analysis of the novel «The City Description» by D. Danilov has been suggested.

Key words: *students-philologists, analysis, genre analysis, «travel», genre, «anti-travel genre».*

У статті ми робимо спробу розширення інструментарію необхідного для розвитку професійної компетентності майбутнього філолога в умовах практичних занять з «Історії зарубіжної літератури». Вважаємо за доцільне використання запропонованого жанрового різновиду аналізу роману Д. Данилова «Опис міста».

Ключові слова: *студенти-філологи, аналіз, жанровий аналіз, жанр «подорож», «антиподорож».*

Культурна ситуація ХХІ століття характеризується надзвичайним зростанням динаміки у сфері діалогу й взаємозв'язку культур, традицій, знань і досвіду у різних сферах.

У зв'язку з реформуванням навчального процесу у вищій школі наразі виникає питання щодо розширення та змін інструментарію необхідного для розвитку професійної компетентності майбутнього філолога.

Система навчальної та навчально-пошукової діяльності передбачає конструювання навчальних ситуацій уроку із установкою на використання досягнень методичної науки, передового досвіду вчителів-словесників, на актуалізацію літературознавчих та психолого-педагогічних знань. Сучасний викладач працюючий з художнім текстом мусить сприяти формуванню професійних навичок майбутніх вчителів з зарубіжної літератури, активізації їх творчої ініціативи та вдалої реалізації власних методичних ідей на уроках.

Це допоможе в майбутньому грамотно і цілеспрямовано планувати та проводити роботу з учнями під час уроків в межах дисципліни «Зарубіжна література». Комплекс професійних вмінь та навичок передбачає:

- кваліфікований, різноаспектний аналіз художнього тексту;
- розуміння проблематики твору;
- характеристику особливостей поетики художнього тексту;
- осмислене сприйняття твору, активізуючи всі якості культурного читача;
- глибоке проникнення в тканину художнього твору;
- розуміння його в контексті розвитку світової культури, філософської думки, з позиції творчої індивідуальності автора;
- вміння одержувати справжню естетичну насолоду від твору як мистецтва слова.

Аналітичний підхід до вивчення художніх текстів допомагає сприяти проникливому вивченню процесів розвитку літератури, звертати увагу та виокремлювати індивідуальні особливості світосприйняття автора. Знаходити місце й роль в тієї спільності письменників, чий світогляд сформувався в кризовому контексті соціальних змін.

Щодо важливості аналітичного підходу в вивченні художніх творів, це питання яскраво висвітлено в дослідженнях знаних науковців всіх часів. Учені-методисти, літературознавці М. Жулінський, Г. Гуковський, Н. Волошина, Л. Мирошніченко, О. Пронкевич присвятили свої дослідження актуальним проблемам методики викладання літератури, питанню вдосконалювання професійної компетентності вчителя-словесника. Ще Ю. Лотман зазначав: «Кожний направляється до книги своїми шляхами й кожний відкриває її по-своєму. У цьому й полягає цінність художньої літератури» [9, с. 23].

Сучасне літературознавство визначає безліч різновидів аналізу художнього твору. Звернемо увагу на деякі: жанровий, біографічний, історико-культурний, історико-літературний, контекстуальний, герменевтичний, семіотичний, порівняльно-типологічний, цілісний і ін. Найбільш значущу класифікацію спостерігаємо в розвідках професора Арама Асояна. Методичною базою в межах нашого дослідження ми обрали визначення вченого: «Жанровий аналіз представляє осмислення особливостей жанрової форми, її поетики (способу побудови <...> Жанрова форма обумовлена особливостями художньої мови, суб'єктно-об'єктної організації, просторово-тимчасовій композиції літературного твору» [1].

Відзначимо, що студенти вищої школи знайомі із класифікаціями жанрів залежно від родової приналежності (епос, лірика, драма), характеризують основні ознаки жанрів, але, коли в процесі навчальної діяльності їм пропонуються зразки текстів для аналізу, вони зазнають труднощів. У зв'язку із цим **метою** нашої статті з'явилася потреба **поетапного пояснення** студентам аналізу художнього тексту в аспекті жанру. Для аналізу було обрано роман Дмитра Данилова «Опис міста» відомого російського письменника ХХ століття, який прагне до сміливого художнього експерименту, що повною мірою відобразилося в жанрі травелогу.

У якості одного з можливих варіантів аналітичної роботи з художнім текстом Д. Данилова в аспекті виявлення його жанрової специфіки пропонуємо наступну модель поетапної роботи:

1 етап – студентам заздалегідь пояснюється вибір для аналізу тексту Д. Данилова, творчість якого цікава в плані дослідження. Звертається увага, що такий вибір не

випадковий, саме Д. Данилов випробовує традиційні структурні принципи травелогу й одночасно оновлює код метажанру. Примітно те, що тема подорожей, одна з найдавніших у світовій літературі, одержала в літературі ХХ ст. особливий розвиток.

2. етап – повторення визначення «жанр», виявлення специфічних ознак жанру «подорожі» з урахуванням його жанрових модифікацій, що сформувалися у сучасній літературі. паломницьку літературу, релігійні подорожі, наукові (учені) подорожі й літературні подорожі.

Увага студентів концентрується на тому, що у сучасній літературі можна зустріти зразки всіх типів, а в творчості Д. Данилова параметри подорожі переосмислюються та оновлюються.

Крок 1 – характеристика типових ознак жанру «подорожі»:

- подорож реальна;
- акцент на звичності, невідбутності, передбачуваному характері такої подорожі й стану;
- вихід не стільки до буттєвої, скільки до побутової проблематики;
- динаміка фізичного пересування;
- кінцевий пункт має особливе значення;
- розвиток тем любові, дружби, самотності й несправджених надій.

Крок 2 – визначення наявних типових ознак жанру «подорожі» в процесі аналізу роману Д. Данилова «Опис міста».

- сам сюжет мандрівки;
- оповідання від першої особи героя (що співвідноситься з біографічним автором);
- мандрівник планує подорож, розраховує маршрут, обирає його мету;
- проводить час у поїздках і накопичує враження.

Крок 3 – визначення прагнень до художнього експерименту, випробування базових принципів «подорожі» притаманних творчій манері Д. Данилова у романі «Опис міста».

- вибір географічного орієнтира (прагнення до знакового локусу замінено нетрадиційною установкою);
- невизначене формулювання мети мандрівки, вона викликає сумніви читача в необхідності, виправданості зусиль (мета позбавлена сакральних, утопічних / антиутопічних, культурологічних сенсів);
- нівелюється значущість маршруту, відсутня відповідь на питання «навіщо здійснюється подорож?».

Визначив основні вектори оновлення ознак жанру «подорожі», студенти простежують їхній розвиток, підкріпивши аналізом тексту.

У матриці подорожей кінцевий пункт, до якого прагне мандрівник, має особливе, знакове значення, що здобуває додаткові змісти залежності від конкретної форми твору. І це повною мірою реалізується в текстах кінця ХХ – початку ХХІ століття. Саме цей жанровий принцип – прагнення до знакового локусу – відверто порушує Д. Данилов. «Город П. неплох. С другой стороны, и не особо хорош. Он весь состоит из парков, садов, огородов <...> Собственно города в городе П. довольно мало. Нет, не подходит.

Были мысли насчет города С. близко, удобно. Но как-то слишком ничего нет. Это не хорошо. В результате был выбран город на другую букву. Он подходит по всем параметрам» [5, с. 37].

Знає деконструкції хронотоп травелогу. Якщо в традиційній подорожі він лінійний, здійснюється прямий рух до мети в просторі й опис послідовно змінюючи один одного місць у часі, то в творі Д. Данилова реалізований круговий рух, повернення, петляння, постійно звучить мотив відсутності змін, що як би встановлює нерухомість часу. Так, щоб описати місто, мандрівник вертається в нього дванадцять раз (по числу місяців), дискредитує саму ідею мандрівки в невідомі землі й випробовуючи ідею відкриттів.

Аналітична робота студентів з текстом роману завдяки жанровому аналізу підведе до висновків, що твір відповідає жанровій моделі «подорож», але Д. Данилов випробовує традиційні структурні принципи травелогу й одночасно оновлює код метажанру.

Запропонована покрокова модель виявлення нових векторів розвитку жанру «подорожі» у романі «Опис міста» Д. Данилова демонструє, наскільки авторові вдалося в межах досліджуваного жанру не тільки успадкувати наявні традиції, але й оновити даний жанр. Підводячи підсумки з упевненістю констатуємо про наступне:

- жанровий аналіз художнього тексту є важливим і необхідним інструментом розвитку предметної складової професійної компетентності майбутнього вчителя словесності;
- він формує вміння об'єктивного осмислення особливостей жанрової форми, її поетики (способу побудови); учить розуміти через структуру твору певну авторську естетичну концепцію дійсності.
- жанровий аналіз художнього тексту є важливим і необхідним інструментом розвитку предметної складової професійної компетентності майбутнього вчителя словесності. Вважаємо за доцільне включати жанровий аналіз у практику викладання літератури не тільки вищої школи, але й у середній школі.

Література:

1. Асоян А. А. Proscholum. Инструментарий и практика анализа литературного произведения / А. А. Асоян. – Омск : Наука, 2006. – 222 с.
2. Бахтин М. М. Эстетика словесного творчества / сост. С. Г. Бочаров; прим. С. С. Аверинцева, С. Г. Бочарова. – М. : Искусство, 1979. – 424 с.
3. Гадамер Г. Г. Герменевтика і поетика / Г. Г. Гадамер. – К. : Юніверс. – 2001. – 280 с.
4. Гиршман М. М. Литературное произведение: Теория и практика анализа: Учебное пособие / М. М. Гиршман. – М. : Высшая школа, 1991. – 160 с.
5. Данилов Д. Описание города / Д. Данилов // Новый мир. – 2012. – №6. – С. 3–76.
6. Есин А. Б. Принципы и приемы анализа литературного произведения: учеб. пособие / А. Б. Есин. – М. : Флинта, 2004. – 248 с.
7. Жулінський М. Высокая миссия учителя-зарубежника / М. Жулінський // Зарубежная литература. – 1999. – № 11 (123). – С. 4–16.
8. Ізер В. Процес читання: феноменологічне наближення // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття – Львів, 1996. – С. 263–277.
9. Лотман Ю. М. Структура художественного текста / М. Ю. Лотман. – М. : Искусство. – 220 с.
10. Шадрина М. Т. Эволюция языка «путешествий» : дис. ... доктора филол. наук. – М., 2003. – 394 с.
11. Эсалнек А. Л. Основы литературоведения. Анализ романного текста : учеб. пособие / А. Л. Эсалнек. – М. : Флинта: Наука, 2004. – 220 с.
12. Яусс Г. Р. Эстетичний досвід і літературна герменевтика // Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / За ред. М. Зубрицької. – Львів: Літопис, 1966. – С. 279–307.